

PAPER DETAILS

TITLE: SOVYET TÜRKMENİSTANI'NIN İLK YİLLARINDA STAVROPOL TÜRKMENLERİ ÜZERİNE

ÇALISMLAR: TÜLEK NAZAROV ÖRNEGI

AUTHORS: Tahir ASİROV,Çagdas ALBAYRAK

PAGES: 96-113

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1208705>

Sovyet Türkmenistanı'nın İlk Yıllarında Stavropol Türkmenleri Üzerine Çalışmalar: Tülek Nazarov Örneği

*Studies on the Stavropol Turkmen in the First Years of Soviet Turkmenistan: Example
of Tulek Nazarov*

Tahir AŞİROV* – Çağdaş ALBAYRAK**

Öz

Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarında Türkmen halkının tarihi, kültürü, dili ve edebiyatı ile ilgili önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Türkmenistan'ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Türkmenlerin tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili ile ilgili kayda değer çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çalışma konularından biri de Stavropol Türkmenleridir. Bu konuda ilk çalışma yapanlar da, bizzat Stavropol Türkmen aydınları olmuştur. Onlar yazılarında, Sovyet Türkmenistanı'nı ilk yıllarında çok az bilinen Stavropol Türkmenlerinin tarihi, dili, edebiyatı, sosyo-kültürel ve siyasi yapısı ile ilgili çeşitli bilgilere yer vermişlerdir. Stavropol Türkmenlerinden olan Tülek Nazarov, 1926 yılında "Türkmenistan" gazetesinde "İstavropol Türkmenleri" (Stavropol Türkmenleri) ve yine "Türkmenistan" gazetesinde yayımlanan "Öz Halkımızı Görüp Şadlandık" (Kendi Halkımızı Görüp Mutlu Olduk) adlı yazılarında, Stavropol Türkmenlerini konu edinmiştir. Nazarov yazısına, Türkmenlerin Stavropol'a geliş tarihi ile başlarken çalışmasında Türkistan'dan Kafkasya'ya gelen kabileler, onların töreleri, evlilikleri, geçim kaynakları ve maarifine ilişkin konuları ele almaktadır. Nazarov'un yazılarının, Sovyet Türkmenistanı'nda Stavropol Türkmenleri üzerine yapılan ilk çalışmalardan olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu dönemde, Stavropol Türkmenleri tarafından meydana getirilen çalışmaların, Türkmenistan'da Stavropol Türkmenleri üzerine yapılmış ilk çalışmalar olduğunu ifade etmek ve bu vesile ile bu hususta yapılacak çalışmalara da ilham kaynağı ve rehber teşkil edeceğini söylemek mümkündür.

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, tahirashirov@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9684-0834.

** Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, cagdasalbayrak@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-4097-3371.

Anahtar kelimeler: Sovyet Türkmenistanı, Stavropol Türkmenleri, Nazarov, Töre, Maarif

Abstract

In the first years of Soviet Turkmenistan, important studies on the history, culture, language and literature of the Turkmen people started. In this process, significant studies have emerged about the history, culture, literature and language of the Turkmen, who are outside the territory of Turkmenistan today. One of these studies is the Stavropol Turkmens. Moreover Stavropol Turkmens intellectuals carried out the first study on this subject. In their writings, they included information about the history, language, literature, socio-cultural and political structure of the Stavropol Turkmens, who were little known in the first years of Soviet Turkmenistan. In 1926 Tulek Nazarov, one of the Stavropol Turkmens, discussed the Stavropol Turkmens in his articles entitled “İstavropol Türkmenleri” (Stavropol Turkmens) in the newspaper “Turkmenistan” and “Öz Halkımızı Görüp Şadlandık” (“We See Our People and Be Happy”). Nazarov started his writing with the arrival date of the Turkmen to Stavropol, and the tribes coming from Turkistan to the Caucasus in their study deal with the issues related to their ceremonies, marriages, livelihoods and education. It can be said that the writings of Nazarov were one of the first studies on the Stavropol Turkmens in Soviet Turkmenistan. However, in this period, it is possible to express the works created by the Stavropol Turkmens as the first studies on the Stavropol Turkmens in Turkmenistan and to say that this will be an inspiration and guide to the studies to be carried out on this matter.

Keywords: Soviet Turkmenistan, Stavropol Turkmens, Nazarov, Custom, Maarif

Giriş

Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarında Türkmen halkının tarihi, kültürü, dili ve edebiyatı başta olmak üzere farklı alanlarla ilgili önemli çalışmalar yayımlanmıştır. Bu dönemde, Türkmenistan'ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Türkmenlerin tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili ile ilgili de değerli çalışmalar ortaya çıkmıştır. Kümüşali Böriyev'in (1896-1942), “*Astrahan Türkmenleri*”, “*Hive hem Buhara Türkmenleri hakında*” ve diğer çalışmaları bunun bariz örnekleridir (Aşırov, 2019: 171-188). Aynı şekilde Akmuhammed Hacı tarafından “Türkmenistan” gazetesinde “Tacikistan Cumhuriyetindeki Türkmenler” adıyla kaleme alınan çalışmanın da Tacikistan'da yaşayan Türkmenleri konu edindiği bilinmektedir (Akmuhamedov, 1926). Yine bilhassa Sovyet Türkmenistanı'nın ilk

yıllarında, Türkmenistan'ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Türkmenler ve hassaten Stavropol Türkmenleri hakkında detaylı çalışmalar yayımlanmıştır.

Stavropol Türkmenlerinden olan Tumaylov (Tumailov) Mahmud Seyfuddinoviç (1902-1937) tarafından Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta Stavropol Türkmenlerinin tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili ile ilgili bazı önemli yayınlar yapılmıştır. Tumaylov, 1925 yılında Kuzey Kafkasya bölgesindeki Türkmenlerin tarihi ve etnografyası üzerine "*Türkmeni Severo- Kafkazskogo Kraya*" (Kuzey Kafkasya Bölgesinin Türkmenleri) adıyla Aşkabat'ta bir eser yayımlamıştır (Tumaylov, 1925a). Tumaylov, Stavropol Türkmenlerinin tarihi ile ilgili 1925 yılında "*Türkmenistan*" gazetesinde "*İstavropol Türkmenleri*" (Stavropol Türkmenleri) adlı bir yazı kaleme almıştır (Tumaylov, 1925b). Yazar, 1925 yılında Stavropol Türkmenlerinde maarif çalışmaları üzerine "*Türkmenistan*" gazetesinde "*İstavropol Türkmenleri: İnkılaba Çenli Mağarif İşleri*" (Stavropol Türkmenleri: İnkılaba Kadar Maarif Çalışmaları) adlı bir makale yayımlamıştır (Tumaylov, 1925c). Bunların yanı sıra Tumaylov'un, Stavropol Türkmenlerinin ekonomik hayatı ile ilgili 1926 yılında "*Türkmenistan*" gazetesinde "*İstavropol Türkmenlerinin Hocalık Yagdayları (Geçen Tarihi Materiallardan)*" (Stavropol Türkmenlerin Ekonomik Durumları "Geçmiş Tarihi Materyallerden") başlığı altında bir araştırma makalesi bulunmaktadır (Tumaylov, 1926a). Ayrıca Tumaylov, Stavropol Türkmenlerinin ekonomik hayatının gelişmesine ilişkin çözüm önerilerini ortaya koymak için 1926 yılında yine "*Türkmenistan*" gazetesinde "*İstavropol Türkmenlerinin Hocalık Yagdayları (Hocalıkları Ayaga Kaldırmak Uğrunda Şuralar Hükümeti Nâhil Çâreler Görüyâr)*" (Stavropol Türkmenlerinin Ekonomik Durumları (Ekonomileri Ayaga Kaldırmak Uğrunda Şuralar Hükümeti Nasıl Çâreler Görüyor)) başlıklı bir yazı kaleme almıştır (Tumaylov, 1926b).

Yukarıda zikredilen çalışmaların dışında da Sovyet Türkmenistanı'nda Stavropol Türkmenlerin kültürü, edebiyatı ve dili üzerine yapılmış birçok farklı çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri Cumanıyazov tarafından 1926 yılında Türkmenlerin ana dili ile ilgili "*Türkmenistan*" gazetesinde "*İstavropol Türkmenlerinde Tatar Dili*" (Stavropol Türkmenlerinde Tatar Dili) adıyla yayımlanan çalışmadır (Cumanıyazov, 1926). Bu çalışmasında Stavropol Türkmenlerinin diline Tatarca'nın etkisi hususundaki görüşlerini serdeden Cumanıyazov'un da Mahmud Tumaylov gibi Stavropol Türkmenlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Cumanıyazov'un "*İstavropol Türkmenlerinde Tatar Dili*" adlı makalesinde geçen ifadelerinden onun da Stavropol

Türkmenlerinden olduğu çıkarımını yapmak mümkündür: “Türkmen yoldaşlarımızın hükümetleri ile biz Türkmenistan Cumhuriyetinde Poltarski [Aşkabat] şehrinde açılan öğretmenler okuluna geldik” (Cumanıyazov, 1926).

Yukarıda zikrettiğimiz çalışmaların yanı sıra Sovyet Türkmenistanı'nda Stavropol Türkmenlerin tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili ile ilgili farklı çalışmalar da yapılmıştır. Nitekim bu nevi çalışmalardan olan Sapar Kürenov'un “*Stavropol Türkmenleri hem de Oların Medeni Baylığı*” (Stavropol Türkmenleri ve Onların Kültürel Zenginliği) adlı eseri, bunun bariz örneklerinden biridir (Kürenov, 1962). Yukarıda belirtilen çok çeşitli çalışmaların yanında Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarında Stavropol Türkmenlerinin tarihi, kültürü, eğitimi, edebiyatı ve dili konusu ile ilgili yazılar kaleme alanlardan biri de Tülek Nazarov'dur.

1. Nazarov ve Stavropol Türkmenleri

Tülek Nazarov, 21 ve 25 Haziran 1926 yılında “*Türkmenistan*” gazetesinde “*İstavropol Türkmenleri*” (Stavropol Türkmenleri) adıyla Stavropol Türkmenleri üzerine ilginç ve kayda değer bir makale kaleme almıştır (Nazarov, 1926a). Nazarov'un, bu makalesinin yanı sıra 1926 yılında “Türkmenistan” gazetesinde “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” (Kendi Halkımızı Görüp Mutlu Olduk) adıyla yayımladığı makalesi de Stavropol Türkmenlerini konu edinen önemli bir çalışmadır (Nazarov, 1926b). Nazarov, “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” başlıklı makalesinde, 1924 yılında Sovyet Türkmenistanı devletinin kuruluşunun ilan edilmesinden dolayı Stavropol Türkmenlerinin çok mutlu olduklarını belirtmektedir. Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarında Stavropol Türkmenleri üzerine çalışmalar yayımlayan Nazarov'un da Stavropol Türkmenlerinden olduğu kendi yazısından anlaşılmaktadır. Nitekim Nazarov, o dönemde Sovyet Türkmenistanı'nda açılan öğretmen okuluna Stavropol Türkmenlerinden öğrencilerin gönderildiğini belirtmektedir: “1926 yılının bahar ve yaz aylarında Türkmenistan'da *köy öğretmenler okulu* açılacakmış diye işiten kendi öğretmenlerimiz, aramızdan (on bir kişiyi seçerek) bizleri [bu okula] gönderdiler” (Nazarov, 1926a). Nazarov'un yazısında geçen “bizleri” ifadesinden onun da Tumaylov, Cumanıyazov gibi Stavropol Türkmenlerinden olduğunu söylemek mümkündür.

Hayatı hakkında Stavropol Türkmenlerinden olduğundan başka herhangi bir bilgiye rastlanamayan öğretmen Tülek Nazarov, “*İstavropol Türkmenleri*” başlıklı makalesinde, Türkmenlerin Stavropol topraklarına geliş tarihlerinin, yaklaşık olarak XVI. yüzyılın başlarına rastladığını şöyle ifade etmektedir: “Türkmen halkının Stavropol gubernatorluğuna göçerek

yerleşmelerinin üzerinden yaklaşık 300 yıldan fazla zaman geçmiştir” (Nazarov, 1926a). Aynı şekilde Tülek Nazarov “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” (Kendi Halkımızı Görüp Sevindik) adlı yazısında da benzer bir şekilde Türkmenlerin Stavropol topraklarına geliş tarihinin üç yüz yıl öncesine dayandığını belirtmektedir (Nazarov, 1926b). Ancak Rus arşiv belgelerinde, Türkmenlerin Stavropol bölgesinde görülmeye başladıkları tarih ise 1653 yılı olarak kayıtlıdır (Brusina, 2008: 3).

Nazarov “*İstavropol Türkmenleri*” adlı yazısında, ilk olarak Türkmenlerin genelde Kafkasya bölgesine, özelde ise Stavropol şehrine göçme ve yerleşme sebeplerini açıklamaya çalışmaktadır. Yazar, bunun nedenlerinden bazılarının Türkistan’daki kabile savaşları ve buna bağlı olarak alınan ağır vergiler olduğunu ileri sürmektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov’un, Türkmenlerin Stavropol’a yerleşmelerinin nedenleri ile ilgili görüşünün, dönemin bir gerçeği/mecburiyeti olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde kabileler arasındaki küçük sürtüşmelerin zamanla önemli kırılmalar yarattığı ve hayatın seyrini belirleyici olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte yazar, Türkistan’dan genelde Kafkasya’ya, özelde Stavropol’un Kuma nehri boylarına yerleşen Türkmenlerin yolculuğunun çetin geçtiğini de ifade etmektedir (Nazarov, 1926a).

Nazarov, Türkmen kabilelerinin Kafkasya’nın farklı bölgelerine göç ettiklerini belirtmektedir (Nazarov, 1926a). Bu hususta Türkistan’dan Kafkasya’ya yerleşen Türkmenlerin göç safahatını arşiv belgelerinde ve tarihi kaynaklarda görmek mümkündür. Türkistan’dan Kafkasya’ya göçerek gelen Türkmenler, Kafkasya’nın çeşitli bölgelerinde göçebe olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Ancak Nazarov, belli bir zaman geçtikten sonra Rusya İmparatorluğu tarafından [Türkmenlere] Kuma ırmağının güney ve Manıç ırmağının kuzey taraflarında Kalmıklarla beraber göçebe hayat yaşamaları için izin verildiğini ifade etmektedir (Nazarov, 1926a). I. Pyotr döneminde Kafkasya’nın belirli bir yerinde gezinmeye başlayan Türkmenlerin, Kalmık topluluğuna dâhil olduğu ve Kalmık hanlarının, özellikle Uluş Han’ın idaresine tabi oldukları görülebilir (Kürenov, 1995: 15).

Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin Kalmıklar ile yüz yıl kadar birlikte yaşadıklarını beyan etmektedir: “Türkmenlerin kendi beyleri olan Kalmık hanına boyun eğmelerinin süresi yaklaşık yüz yıl kadar sürmüştür” (Nazarov, 1926a). Ancak Nazarov yazısında, Stavropol Türkmenlerinin nihayetinde Kalmıklardan ayrı müstakil olarak yaşamaya başladıklarını belirtmektedir. Yazar, Stavropol Türkmenlerinin Kalmıklardan ayrılma sebeplerini genel

olarak iki nedende toplamaktadır. Bunlardan ilki Stavropol Türkmenlerine dönemin Kalmık hanının yaptığı eziyetlerdir. Nitekim Kuma nehri boylarına yerleşen Türkmenler, kendilerine yapılan eziyetlerin bitmemesi  zerine Moskova'ya her kabileden iki temsilci göndererek kendilerine mahsus bir yerin tahsis edilmesini istemişlerdir: “Onlar [Türkmenler] “Kuma” nehrinin şimdilerde “Prikumskiy” diye ifade edilen şehre yakın yerlerinde göçebe olarak yaşayan her bir “tireden” (kabileden) iki kişi seçerek toplamda altı kişiyi temsilci olarak Moskova'ya göndermişlerdir... Bu temsilciler Kalmık hanından gördükleri eziyetleri beyan ederek kendilerine belli bir mek n istemişlerdir” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin Kalmıklardan ayrılmasının ikinci saiki olarak da Türkmenler ile Kalmıklar arasında gerçekleşen evliliklerin artış oranını  ne sürmektedir. Bunun sonucunda Rusya İmparatorluğu tarafından Stavropol Türkmenleri ile Kalmıklar arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla yapılan uygulamayı şöyle açıklamaktadır: “O zaman Moskova Padişahı Türkmenler ile Kalmıkları birbirinden ayırıp Türkmenlere Manı  nehrinin güneyi, Kalmıklara ise kuzeyini yer olarak tayin etmiştir” (Nazarov, 1926a). Ayrıca Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin yerleşim yerlerini şöyle tarif etmektedir: “Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Türkmenlerin, Kalmıklardan ayrıldıktan sonra göçerek gezdiiği yerlerinin genişliği şark'ta (Kuma) nehrinin güney-kuzey ile İdil'e yakın, Batı'da (Don) suyuna yakın olmuştur” (Nazarov, 1926a).

Bununla birlikte Nazarov, Rusya İmparatorluğu tarafından Stavropol Türkmenlerine Rusya İmparatorluğu döneminde yerli yönetimin başkomiser mukabili olan “pristav” atandığını ve ilaveten bölgeye Rusların yerleştirilmeye başlandığını belirtmektedir. Nazarov, bu durumunun Stavropol Türkmenlerinin hayatını değişikliğe zorladığını belirtmektedir: ““G  ebeliiği bırakmışlardır’ o zamanlarda Türkmenlerin genel yazlık mek nları olması sebebiyle “Stavropol” şehrinin doğu tarafından 130  akrım [1,07 km] uzaklığındaki “Yazlık Stavka” [Yazlık Kararg hi] Kuma nehrinin güneyinde, kışlık mek n olması nedeniyle “Kışlık Stavka” [Kışlık Kararg hi] adlı evler d z lmektedir. “Yazlık Kararg h”ta başkomiser, “Kışlık Kararg h'ta” ise başkomiserin yardımcısı bulunmaktadır. Yaz döneminde Türkmenler “Yazlık Kararg hi”, kış döneminde ise “Kışlık Kararg hi” tarafından idare edilmişlerdir” (Nazarov, 1926a).

Aynı şekilde XX. yüzyılın birinci çeyreğinde Stavropol Türkmenlerinin az da olsa g  ebeliiğe devam ettiğini görmek mümkündür. Nitekim Nazarov,

Stavropol Türkmenlerinin göçebeliliği devam ettirdiklerini şöyle ifade etmektedir: “Kalan Türkmenler eski gelenekteki göçebe hayat tarzıyla hayatlarına devam etmiş: 1906 yılında zenginlere karşı çıkan birkaç kimse nüfuslarıyla “Saban” [Savan] adlı köye, 1909 yılında ise “Antusta” adlı köye yerleşmişlerdir” (Nazarov, 1926a). Ancak Stavropol Türkmenleri göçebeliliğe devam etmek isteseler de hayatın çetin yüzü buna izin vermemiştir: “Kalan Türkmenler 2-3 yıl boyunca göçüp gezseler de, mera yetersizliği sebebiyle yerleşik hayata mecbur oldular ve sonunda onlar da 1912 yılında “Kumi”, “Musa Hacı”, “Şaqrık” adlarıyla üçe bölünüp yerleşik bir hayat düzenine geçmişlerdir” (Nazarov, 1926a).

2. Stavropol’a gelen Türkmen Kabileleri

Nazarov, Stavropol ülkesine yerleşen Türkmen kabileleri hakkında çeşitli bilgileri ihtiva eden yazısını “*Türkmenlerin Kabileleri*” alt başlığında beyan etmektedir. Yazar, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkistan’dan, özellikle Hive’den Kafkasya’nın Stavropol şehrine yerleşen Türkmen kabilelerinin isimlerinin *İgdirler*, *Çovdurlar* ve *Söyüncacılar* olduğunu belirtmektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin Türkmenistan’ın “Süyünhan” (Seyinhan) isimli yurdundan geldiğini şöyle açıklamaktadır: “Türkmenler Stavropol’dekiler aslı (Süyünhan/Seyinhan) diye bilinen bir kimsenin İgdir, Çovdur, Süyüncacı diye üç oğlundan yayılmışlardır. Bu sebepten onların aralarında üç isimle üç kabile ortaya çıkmıştır” (Nazarov, 1926a). Türkmenlerin “İgdir” uruğundan altı kol, “Çovdur” uruğundan altı kol ve “Söyüncacı” uruğundan altı kol şeklinde ayrıldığını açıklamaktadır: “1- İgdir, 2- Çovdur, 3- Süyüncacı.. Bu kabilelerin her birinden altı uruk ortaya çıkmıştır” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, İgdir uruğunun altı kolunu şu şekilde tasnif ve tesmiye etmektedir: “İgdir’in kolları: 1- Yagşıhoca, 2- Gökler, 3- Teber/Tever/Tüver, 4- Kazayaklı, 5 – Golıdağlı, 6 – Geyen’dir” (Nazarov, 1926a). Ancak Sapar Kürenov “*Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri*” adlı eserinde Seyinhan ilinin İgdir uruğunun dokuz kola ayrıldığını belirtmekte ve onları damgalarıyla birlikte zikretmektedir: “Seyinhan İlinin İgdir Uruğu: İgdir uruğunun dokuz adet kolu vardır: a) “Yahşıhoca”, damgasının adı “Dal”; b) “Goludaglı”, damgasının adı “Elif”; c) “Düzmüş”, damgasının adı “Dal”; ç) “Gazayaklı”, damgasının adı “Gazayak”; d) “Geyen”, damgasının adı “Dal”; e) “Tüver”; f) “Dogma”, damgasının adı “Darak”; g) “Mamıt”, damgasının adı “Yılan”; h) “Gökler”, damgasının adı “Dal”.” (Kürenov, 1995: 13).

Nazarov, Seyinhan ilinin Çovdur uruğunun da altı kola ayrıldığını belirtir: “Çovdur’un oğulları, 1- Alacabaş, 2- Galım, 3- At, 4 – Sevi, 5- Çakçak, 6 – Sokı’dır” (Nazarov, 1926a). Bunun yanı sıra Nazarov, Seyinhan ilinin Süyüncacı uruğunun altı kolunu şu şekilde tasnif etmektedir: “Süyüncacı’nın oğulları, 1- Süyündik, 2- Avlemin, 3 – Hakberdi, - 4 – Yarı, 5 – Bozacı, 6 – Durdak’dır” (Nazarov, 1926a). Ancak Sapar Kürenov yine bu hususta eserinde, Seyinhan ilinin Süyüncacı uruğunun kollarının adlarını, “Avlemin”, “Abdılğappar”, “Hakberdi”, “Yarı”, “Durdok” ve “Süyündik” olarak açıklamaktadır (Kürenov, 1995: 13). Kürenov’un da Nazarov’un da adı geçen bu çalışmalarında, Stavropol’daki Türkmen kabileleri ile ilgili verdiği bilgiler tarihî ehemmiyeti haizdir.

3. Töre

Stavropol Türkmenlerinin, geleneksel Türkmen töresini devam ettirdiklerini söylemek mümkündür. Nazarov, ilk olarak Hive’den Stavropol topraklarına yerleşen Türkmenlerin geldikleri ülkenin geleneğinden, durumundan bahsetmektedir. Bu bağlamda Hive Türkmenleri(nin), beylikler ile yönetildiğini beyan etmektedir: “Hive hanlığının Rusya [İmparatorluğunun hâkimiyetine] geçtiği dönemde, Türkmenler arasında beyler başkanlığı bulunmaktadır” (Nazarov, 1926a). Nazarov Hive Türkmenlerinin, iç ve dış işlerinde beylere tabi olduklarını ifade etmektedir: “Onlar iç ve dış işlerinde o beylerine itaat edendir (tabidirler)” (Nazarov, 1926a).

Türkistan’dan Kafkasya’ya göçerek gelen Türkmenlerin töre ve âdetlerinin devam ettiğini başka şekillerde de görmek mümkündür. Nitekim Nazarov, Hive Türkmen beylerinin dinî geleneği aynıyla devam ettirdiklerini şöyle açıklamaktadır: “Beyler onların işlerini, şeriat ve âdet hükümleri ile yürütmüşlerdir” (Nazarov, 1926a). Bu dinî gelenek olarak kabul edilen “âdet” kavramının, Rusya İmparatorluğu döneminde Türkmenler arasında uygulanan bir yasa olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Aleksandr Aleksandroviç Lomakin tarafından 1897 yılında kaleme alınan “*Obıçnoye Pravo Turkmen: Adat*” (Türkmenlerin Sade Hukuku: Örf ve Âdet) adlı çalışma (Lomakin, 1897) ve döneminin entelektüel Türkmenlerinden Garaş Hanoğlu Yomudski’nin 1914 yılında “*Mestny Sud v Zakaspiyskoy Oblasti: Narodny Sud*” (Zakaspiy Oblastının Yerli Yargısı: Halk Yargısı)” isimli eseri de bu hususu açıklayan çalışmalardandır (Yomudskiy, 1922). Bu dönemdeki Türkmenlerin, yaşamlarını dinî âdetlere göre belirlediği bir gerçektir.

Aynı şekilde Nazarov’un, Stavropol Türkmenlerinin Kalmık hanına bağlı olduğu dönemdeki dinî ve siyasi uygulamalar ile ilgili önemli bilgiler

verdiği çalışmasında Stavropol Türkmenlerinin töreye bağlı olduklarını da belirtmektedir: “Kalmık hanının buyruğu ile din işlerini yürütmek için Türkmenlerin üç kabilesine bir kadı ve siyasi işlerini yürütmek için her kabilenin kendi altına özel beş-altı insandan ibaret töre adında bir grup seçmişlerdir. Her bir kabile bir temsil edilmek üzere üç kabileden üç kişiyi töreye seçmişlerdir. Her kabilenin kendi içindeki işleri kendi törelerinde yürütülmüşlerdir. Eğer bir işe bir kabile töresinde çözüm bulunamazsa, o iş genel töreye göre çözümlenmeye çalışılmıştır. Eğer onda da çözüm bulunamazsa Kalmık töresine götürülmüştür” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin Manıç nehrinin güneyinde özel olarak yerleşmelerinden sonra da kadı ve töre geleneğini devam ettirdiğini şöyle beyan etmektedir: “Dinî işlerinde kadılarına, siyasi işlerinde törelerine müracaat ederek hayatlarını sürdürmüşlerdir. Töreler üzerinden yürütülen işlere kadılar da dâhil edilmiştir” (Nazarov, 1926a). Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin nüfuslarının artmasıyla her bir kabileye özel kadılar seçildiğini şöyle açıklamaktadır: “O zamandan itibaren kendilerinin çoğalması nedeniyle her bir kabileye özel kadılar seçmişlerdir” (Nazarov, 1926a). Ayrıca genel toplantılarının da düğün yeri ve benzeri yerlerde yapıldığını şöyle açıklamaktadır: “Onların [Stavropol Türkmenlerin] genel toplantıları bir zengin toyundan [düğününden] veya sadakasından [sadaka amacıyla yapılan yemekli toplantısından] ibaret olmaktadır. Bir zengin toy yaptığında veya sadaka ettiğinde, orada toplanan insanlar sohbet ederlermiş” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin yukarıda anlattığımız şekliyle yüz yıl civarında yaşadıklarını belirtmektedir. Ancak sonrasında Rusya imparatorluğu tarafından Stavropol Türkmenlerine icra vekili anlamına gelen “pristav” (başkomiser) atandığını ifade etmektedir: “Böylece onlar yaklaşık olarak yüz yıl kadar yaşamışlardır. Bundan yaklaşık yüz, yüz yirmi yıl önce eski hükümet tarafından Türkmenlere (başkomiser) gönderilmiştir. O dönemde başkomiserlik [makamı] de Türkmenler arasında târim evi [gara öy] ile göçerek gezmiştir. Her bir kabilenin başkanları, aksakallar ve onbaşılar seçilmişlerdir. Hayvandan, insandan vergi alınmaya başlanmıştır. Fakat o dönemde önceki törelerle de devam edilmiştir. Bütün divan (konsilyar) işleri Türkmençe yazılmıştır. Bu iş 1910 yılına kadar devam edip gelmiştir” (Nazarov, 1926a). Buna rağmen Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin dinî ve geleneksel uygulamalarının eskiden olduğu gibi kadınlar tarafından yürütüldüğünü ifade etmektedir: “Her uruğun altında özel bir kadısı ve bir naip kadısı vardır... Nikâh, talak, taksim gibi dinî işlerde kadılara müracaat etmişlerdir. Eğer bir iş

kadıda çözülmezse, onu müftüye götürtülerdi. O dönem müftünün nerede olduğu malum değildir” (Nazarov, 1926a). Ancak Nazarov, son dönemlerde Stavropol Türkmenlerinin dinî işlerinde Orenburg müftülüğüne bağlı olduklarını şöyle açıklamaktadır: “Ve o zamanlardan beri Türkmenlerin ruhani işleri Orenburg Müftüsüne yüklenmiştir” (Nazarov, 1926a).

Bununla birlikte Nazarov yazısında, Stavropol Türkmenlerin geleneksel yaşamlarıyla ilgili önemli ve tafsılatlı bilgiler serdetmektedir. Nazarov, söz konusu Stavropol Türkmenlerinin misafirlik konusu hakkında şunları dile getirmektedir: “Bir Türkmen’in evine misafir gelse misafiri tanısın tanımasın o misafire geldiği gibi çay verilir” (Nazarov, 1926a). Nazarov yazısında misafirlik hususuna şöyle devam etmektedir: “Vakit geceyse ve ev sahibi barlı [zengin] bir kimse ise misafir için bir hayvan kesip et pişirip hürmet eder. Eğer fakir bir kimse ise kasaptan et alıp pişirip yine elinden gelen hürmeti misafirden esirgemezler” (Nazarov, 1926a). Bunların yanı sıra Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin evlerine gelen dilencilere karşı tutumlarını da yukarıdaki iki örnekte olduğu gibi benzer şekilde ifade etmektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov, “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” adlı yazısında, 300 yıl önce Stavropol topraklarına gelen Türkmenlerin adetlerinden bazı değişikliklerin olduğunu da belirtmektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov, gelenek öğretilerini Kafkasya’da etnik bir grup olarak Türkmenlerin bekasını sağlamak için en önemli değer olarak kabul etmektedir.

4. Evlilik

Nazarov yazısında Stavropol Türkmenlerini ile ilgili açıklamalarına, onların evlilik konusunu da dâhil etmektedir. Çünkü Nazarov’un evlilik hadisesini, kendi kimliklerinin ve kendi geleneksel kültürlerinin idamesi açısından önemli bir etken olarak düşündüğünü söylemek mümkündür. Nazarov, Stavropol topraklarına yerleşen Türkmen kabilelerinin evlilik konusu(nun) özel bir değer taşıdığını ifade etmektedir. Nitekim Nazarov, Stavropol Türkmenleri arasında evlilik konusunu Teber uruğu örneğinde şöyle beyan etmektedir: “Bu [koldaki] delikanlıların her birisi kendilerini kardeş kabul ediyorlar, kendi kollarından kız alıp kız vermiyorlar, ikinci bir kol ile kız alıp veriyorlar. Örneğin İgdir’in Teber kolunun oğlu, o Teber kolunun kızını alamıyor. Çünkü Teber kolunun tümü bir kardeş kabul ediliyor. Diğer kollar da böyledir” (Nazarov, 1926a). Yazar, Stavropol Türkmenlerindeki evlilik hadisesinin Seyinhan ilinin üç uruğu olan *İgdirler*, *Çovdurlar* ve *Söyüncacılar* ve onların kollarının arasında olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Stavropol Türkmenleri üç büyük uruk ve kollar aralarındaki evlilikleri teşvik

etmektedirler. Ancak uruğun bir kolunun kendi içindeki evlilik hoş karşılanmamaktadır. Çünkü bir kol, kendi içindeki genç kız ve erkekleri kardeş olarak kabul etmektedir. Böylece bu çeşit bir geleneğin koldaki genç kız ve erkek bireyler arasındaki ilişkiyi de düzenlediği söylenebilir. Aynı şekilde Stavropol Türkmenlerinin Kafkasya’da kendi kimliklerini evlilik yoluyla da devam ettirmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Çünkü onlar Kafkasya’daki varlıklarını etnik saflıkta aramışlardır.

5. Geçim Kaynağı

Nazarov “*İstavropol Türkmenleri*” adlı yazısında, Stavropol Türkmenleri ile ilgili sosyokültürel ve sosyoekonomik hemen her konuyu açıklamaya çalışmıştır. Nazarov, makalesinde, Stavropol Türkmenlerinin geçim kaynakları ile ilgili hususları “Türkmenlerin önceki ve şimdiki hayatları” adı altında bir alt başlıkta ele almaktadır (Nazarov, 1926a). Stavropol Türkmenlerinin “çarva” (yörük/göçebe) hayatını benimsemiş olmalarından dolayı temel geçim kaynaklarının hayvancılık olduğunu söylemek mümkündür. Bu hususu Nazarov şu şekilde dile getirmektedir: “Türkmenlerde önceleri hayvan çok bulunmaktaydı. Otuz bin koyunlu, dört –beş bin yılkılı [atlı] ve bunun gibi deve, inek sahibi kimseler çokçaydı. Son zamanlarda hayvan zenginliği, [Türkmenlerde] o derecede olmasa da [bu durum] 1914 yılına kadar bu devam etmiştir” (Nazarov, 1926a).

Aynı şekilde Nazarov “*İstavropol Türkmenleri*” adlı makalesinde, Stavropol Türkmenlerinin geçim kaynaklarının hayvancılık olması hasebiyle yiyecek ve içeceklerinin de ekseriyetle hayvani besin olduğunu açıklamaktadır: “Türkmenler önceki zamanda târim evler [gara öyler] ile göçerek çarvacılık [göçebelik] hayatı yaşamışlardır... Onların yeme – içmeleri ekseriyetle et, yağ süt, kaymak, gurt, katık, süzme ve sargatdan gibi besinlerden ibaret olmuştur” (Nazarov, 1926a). Göçebe tarzda yaşayan Stavropol Türkmenlerinin temel besinlerinin göçebe hayat tarzına uygun şekilde, ağırlıklı olarak et ve süt ürünlerinden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Nazarov, “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” adlı yazısında, “*Stavropol Türkmenlerinin Evvelki hem Şimdiki Hâl*” (Stavropol Türkmenlerinin Önceki ve Şimdiki Durumu) şeklinde bir alt başlık atarak Stavropol Türkmenlerinin mazisiyle bugününü değerlendirdiği görülmektedir: durumuyla ilgili şöyle demektedir: “Stavropol Türkmenleri eski dönemlerde kişi sayısı bakımından ciddi rakamlara ulaştıkları gibi hayvan sayısı bakımından da çok ciddi rakamlara ulaşmışlardır. Onların sayısı 30 binlere yakındır. Mal-mülkte, [onların] benzerleri yok denilebilir. Köylerde paytun/at arabası binmeyen kimse yoktur.

Yeme –içmeleri gayet iyiydi ve geçimleri ile ilgili bir sıkıntılar bulunmamaktaydı. Genel olarak, yaşantılar zevk ve sefa içindeydi” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin mera ve otlak yeri olarak kullandıkları alanların daralmasıyla geçim kaynağı olan hayvanlarının da azalmaya başladığını belirtmektedir. Ortaya çıkan bu durumdan ötürü Stavropol Türkmenlerinin  ift ilik yapmaya başladığını şöyle açıklamaktadır: “Son zamanda [Türkmenlere ait] meranın daralması ile hayvanları da azalmıştır. [Türkmenlerin]  nceki rızıkları [gelirleri] eksilmeye başladıktan sonra onlar çiftçilik yapmaya mecbur olmuşlardır. Böylece Türkmenler  ift ilik hayatına geçmişlerdir” (Nazarov, 1926a).

Nazarov yazısında, Stavropol Türkmenlerinin  ift iliğe geçişini “*Türkmenlerin göçme balden çiftçilik ve onun sebepleri*” (Türkmenlerin göçebelikten çiftçiliğe geçme sebepleri) şeklinde alt başlık atarak değerlendirmektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin mera ve otlaklarının daralmasının nedenlerini de dile getirmeye çalışmaktadır. Nazarov, ilk nedenin Rusya İmparatorluğu tarafından bölgeye yerleştirilen Ruslar olduğunu iddia etmektedir: “Bundan yaklaşık 80-90 yıl önce Rusya h k meti Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere Rusları yerleştirmeye başlamıştır” (Nazarov, 1926a). Bununla birlikte yazar, Stavropol Türkmenlerinin nüfus bakımından azalmalarının sebeplerinden birinin de Rusya İmparatorluğunun savaş için topladığı [maddi ve manevi] yardımlarla ilgili olduğunu öne sürmektedir: “Padışah [Rusya İmparatorluğu] savaşa girdikten sonra Türkmenlerden asker almasa da savaş [için lojistik ihtiyaçlar olan] at arabası, inek, koyun ve diğerlerini almaya başladı. [Ayrıca o dönemde] halk arasında [ortaya çıkan] kıp hastalığı yayılıp halk kırılmaya başladı” (Nazarov, 1926a).

Tüm bunlara rağmen yine de g  ebeliliği devam ettiren Stavropol Türkmenlerinin olduğunu görmek mümkündür. Nazarov, bu hususu şöyle ifade etmektedir: “Diğer Türkmenler, eski  detleri üzere göçebe hayatlarına devam etmişlerdir. Ancak 1906 yılında zenginlere karşı çıkan bazı kimseler nüfuslarıyla “Saban” adlı köye, 1909 yılında ise “Antusta” adlı köye yerleşmişlerdir” (Nazarov, 1926a). Yazar, Stavropol Türkmenlerinin g  ebeliliğe devam etmek isteseler de hayatın  etin yüzü ile karşılaştıklarını ise şöyle ifade etmektedir: “Diğer Türkmenler 2-3 yıl boyunca göçebe tarzdaki hayatlarına devam etseler de, meraların darlığından dolayı yerleşik hayata mecbur oldular. Onlar 1912 yılında “Gumi”, “Musa Hacı”, “şangrak” adlı [yerleşim yerlerine] yerleşmişlerdir. Böylece oradaki Türkmenler göçebelikten,

yörüklükten çıkıp yerleşik hayata geçmiş ve çiftçiliğe başlamışlardı” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, XX. yüzyılda Stavropol Türkmenlerinin hayatında meydana gelen diğer birkaç önemli hadiseden de bahsetmektedir. Bunlardan ilkinin Birinci Dünya Savaşı esnasında Rusya’da 1917 yılında patlak veren İhtilal olduğunu ve ikincisinin de ihtilalin akabinde Rusya’da ortaya çıkan iç savaş olduğunu yaşamlarına tesir eden hadiseler olduğunu belirtmektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin hayvanlarının sayıca azalmasının en önemli nedenlerinden birinin yine bu hadiselerden kaynaklandığını şöyle açıklamaktadır: “Bu durumda [1917] İnkılabı ortaya çıkmıştı. O zaman etrafımızdaki Ruslar, inkılap adı altında sahip olduğumuz bütün malımızı ve mülkümüzü yağmalayarak bitirdiler” (Nazarov, 1926b).

6. Maarif

Türkmenistan’ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Türkmenlerin kendi kültürleri, edebiyatları ve dillerini yaşatmak ve diri tutmak için çeşitli çalışmalarda bulunduğunu görmek mümkündür. Kendi dil ve kültürlerinin devamlılığını sağlamak adına çalışmalar yapan Türkmenlerden biri de Astrahan Türkmenlerinden olan Molla Abdurrahman Nurmuhammed oğlu Niyazi’dir (1855-1927). Molla Abdurrahman Nurmuhammed oğlu Niyazi, 1912 yılında “*Mağtımğulu Divanı*” adıyla Astrahan’da bir eser neşretmiştir (Aşirov, 2017: 535-538). Bu eser Türkmençe olarak kaleme alınmıştır. Türkmen şairi Mahtumkulu, Stavropol Türkmenleri açısından da önemli bir şairdir. Nitekim V. V. Bartold “*Oçerki İstorii Turksenskogo Naroda*” (Türkmen Halkının Tarihi Üzerine Denemeler) adlı eserinde şöyle demektedir: “Göklen aşiretinden olan şair Mahtumkulu, Stavropol Türkmenleri de dâhil olmak üzere bütün Türkmenler için milli şair olmuştur” (Bartold, 1963: 614).

Nazarov çalışmasında Stavropol Türkmenlerinin ciddi bir şekilde Türkmen diline bağlı kalmak için mücadele ettiklerini şöyle dile getirmektedir: “Her bir divan (konsilyar) işleri Türkmençe kaydedilmiştir. Bu iş 1910 yılına kadar [böyle] devam etmiştir” (Nazarov, 1926a).

Nazarov “İstavropol Türkmenleri” adlı makalesinde, Stavropol Türkmenlerinin eğitim-öğretim ile ilgili işlerini “*Stavropol Türkmenlerinin Maarif İşleri*” adıyla irdelemektedir (Nazarov, 1926a). Nazarov, ilk olarak Stavropol Türkmenlerinin eğitim – öğretimi ile ilgili genel bir değerlendirme yapmaktadır: “Türkmenler genel olarak bilimde (geride) kalmışlardır. Aralarında okumuş bazı kimseler bulunmaktadır; fakat bunlar da yalnızca dinî eğitim almış

kimselerdir. Özellikle kadınlar ve kızlar okumamışlardır. Lakin son zamanda onlar da, az da olsa okumaya başlamıştır” (Nazarov, 1926a).

Nazarov, Stavropol Türkmenlerinin XX. Yüzyılda başladıkları eğitim – ğretim hayatlarına Rus diliyle başladıklarını ifade etmektedir: “XX. yüzyılın başlarından itibaren köylerde mektepler açıldı. Açılan bu mekteplerdeki derslerin yarısı Rus dili [dersi], yarısı da din dersleridir.” (Nazarov, 1926a). Nazarov'un bu görüşüyle Rusya İmparatorluğunun Kafkasya ve Türkistan'da uyguladığı eğitim politikasının da genel olarak bir panoramasının dile getirildiğini söylemek mümkündür. Nitekim Rusya İmparatorluğunun İlminskiy metoduyla Kafkasya'da uyguladığı Ruslaştırma – Hristiyanlaştırma politikalarının, Türkmenler arasında da devam ettiğini görmek mümkündür (Materialı po istorii, 2015: 315).

Bununla birlikte Nazarov, Ekim 1917 İhtilalinden sonra Stavropol Türkmenlerinin eğitim hayatında olumlu gelişmelerinin olduğunu da şöyle ifade etmektedir: “1917 yılından sonra o mekteplerde ‘gizliden’ ana dili gösterilerek okutulmaya başlanmıştır” (Nazarov, 1926a). 1917 yılından sonra sosyal hayat, siyaset ve eğitim alanlarında Stavropol Türkmenleri arasında az da olsa bir canlanma görülmektedir. Nitekim Nazarov, Sovyetler Birliğinin kurulmasından sonra Stavropol Türkmenlerinin eğitimiyle ilgili önemli bir adım attığını şöyle dile getirmektedir: “Günümüzde ene dilinde [eğitim veren okullar] veya usul [yöntemi] ile (programlı) eğitim verilen düzenli şura mektepleri her bir köyde bulunmaktadır” (Nazarov, 1926a). Ancak Stavropol Türkmenlerinin ana dilinde [hazırlanmış] kitaplarının olmamasından dolayı onlara Tatarca kitaplar okutulduğunu ifade etmektedir. Bu durumun nedenini, Cumanıyazov yazısında şöyle beyan etmektedir: “Avrupa'nın Kuzey tarafında Kafkasya'nın yakın yerlerinde Stavropol okurugunda yaşayan bir grup Türkmen halkı var. Bu halkın insanları, medeniyetten ve maarif işlerinden habersiz kalmışlardır. Eski hükümet döneminde [Stavropol Türkmenleri arasında] bulunan medreselerde ve [Sovyetler] hkmetinin ortaya çıkığı yıllardaki köy mekteplerinde var olan kitaplar bile Tatatristan matbaalarından alınan Tatarca kitaplardan ibaret idi. Türkmenlerin kendilerinde matbaaları olmadığından gerekli olan kitaplar Tatarlardan alınarak faydalanıldı. Bunun sonucu olarak Türkmenler içinde Tatar dili meşhur oldu ve bariz bir şekilde ilerledi. Dünyada yaşayan birçok akrabamız olsa da [o dönemde Stavropol Türkmenlerini] sadece Tatar olarak kabul ediyorlardı. Bu düşünceden dolayı mekteplerdeki okul kitaplarımız da Tatar dilinde yazılan kitaplar oluyordu. Eski hükümet zamanında dünyadan bihaber olan, medeniyete gözleri kapatılan

Türkmenler, evrende yaşayan eski Türkmenlerimizden bihaberdiler” (Cumanıyazov, 1926).

1924 yılında Türkmenistan’ın kurulmasıyla birlikte Stavropol Türkmenlerinin hayatında da çeşitli değişikliklerin yaşandığı bir gerçektir. Bu dönemde Türkmen edebî dili, edebiyatı ve millî kültürünün gelişmeye başladığı açıkça görülebilir. Bu gelişmelerin en belirgin olduğu alanın özellikle Türkmen edebî dili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Cumanıyazov, konuyu şöyle ifade etmektedir: “1926 yılının Şubat ayında yoldaş Tumaylov’un Türkmenistan cumhuriyetin yayınlarından alarak gönderdiği birkaç yüz kitap, bizim Türkmen ilçelere ulaşmış ve her bir köye dağıtılmıştır” (Cumanıyazov, 1926). Bu dönemde Stavropol Türkmen aydınlarının, Türkmen edebî dili sayesinde Kafkasya’da millî özelliklerini muhafaza etmeye çalıştıkları söylenebilir.

Bu gayretin sonucunda Stavropol Türkmenlerinin okullarında Türkmen diliyle kaleme alınmış kitapların okutulmaya başlandığını görmek mümkündür. Ayrıca Stavropol Türkmenlerinin okullarda, Türkmenistan’dan gönderilen kitapları ders kitabı olarak okutmak konusunda çok istekli oldukları da gayet açıktır. Nitekim Cumanıyazov, okullarda Türkmen diline geçilmesini karara bağladıklarını şöyle ifade etmektedir: “Bu fikir ile biz Stavropol Türkmenlerinin köy öğretmenleri bu yıl mayıs ayında yapılan ilçe kongremizde gelecek yıl okutulmak üzere mekteplerimizde Türkmenistan Türkmenlerinin dilini kabul etme kararı aldık” (Cumanıyazov, 1926). 18 Mayıs 1926 tarihinde Türkmen Bölge İspolnitel (İcra) Komitesi Prezidyumu’nun kabul ettiği bu kararda şöyle denilmektedir: “Derslerin ana dilinde işlenmemesi sebebiyle Türkmen okullarında Türkmenistan ders kitaplarının esas alınarak ders verilmesi kesin bir şekilde kabul edilmelidir. Öğretmenleri eğitme işini de önemli saymak ve bunun için Türkmen öğretmenlerini Türkmenistan’a göndermek gerekmektedir” (Kürenov, 1995: 19). Cumanıyazov, Stavropol Türkmenlerinin okullarında Türkmen diliyle ilgili olarak kaydedilen ilerlemeyi şöyle tarif etmektedir: “Bizim Türkmenler eski Türkmen dilini terakki etme yolunu araştırdılar. O yol Stavropol Türkmenleri ile Türkmenistan Cumhuriyetinin Türkmenlerinin kol tutuşmalarıdır” (Cumanıyazov, 1926). Ayrıca Nazarov, Sovyet Türkmenistanı’ndaki Türkmenlerden, Stavropol Türkmenlerinin daha iyi bir eğitim seviyesine ulaşabilmeleri için yardım etmelerini istemektedir.

Türkmenistan’a gelen Stavropol Türkmen aydınlarının, kendi tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili hakkında yazılar kaleme almalarının nedenlerinden biri

de Türkmenistan'ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Türkmenlerin, özellikle Stavropol Türkmenleri hakkında bilinç oluşturmak olduğu görülebilir. Nitekim Nazarov, “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” adlı yazısında, Stavropol Türkmenlerinin, Türkmenistan Türkmenlerinin önemli bir parçası olduğunu hatırlatmak istediğini şöyle dile getirmektedir: “Bizim büyük Süyünhanımız, burada imiş. Bunları gördüğümüzde, bize burjuvanın dili, dişi batmayacak diye [düşündük ve] kendi halkımızı görüp çok mutlu olduk. Şimdi büyük Süyünhan ve onların başkanlarından bizim isteğimiz, bizi (Stavropol Türkmenlerini) hatırdan çıkarmamalarıdır” (Nazarov, 1926a). Nazarov'un yazıları, Stavropol Türkmenlerinin dil, edebiyat, tarih ve kültür algılarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarından itibaren Astrahan ve Stavropol başta olmak üzere farklı bölgeleri yurt edinen Türkmenler hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türkmenistan'ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Türkmenlerin Sovyet Türkmenistanı devleti ile ilişkilerinin kurulması, onlar için yeni bir umut doğmasına sebep olmuştur. Nitekim Stavropol Türkmen aydınları, Sovyet Türkmenistanı'nın ilk yıllarında çok az bilinen Stavropol Türkmenlerinin tarihi, dili, edebiyatı, sosyo-kültürel ve siyasi durumuyla ilgili yazılar kaleme almışlardır. Bunlardan biri de aydın Tülek Nazarov'dur. Nazarov'un 1926 yılında “*İstavropol Türkmenleri*” (Stavropol Türkmenleri) ve “*Öz Halkımızı Görüp Şadlandık*” (Kendi Halkımızı Görüp Mutlu Olduk) adlı yazıları, bu konuda yapılan çalışmaların başında gelmektedir. Nazarov, Türkistan'dan Stavropol'a göçerek gelen Türkmen kabilelerinin, töreleri, evlilikleri, geçim kaynakları ve maarifleri hakkında ilk elden bilgi vermektedir. Özellikle maarif başlığı altında ele aldığı edebî dil, edebiyat ve eğitim konusu ayrı bir değer taşımaktadır. Üstelik Nazarov tarafından yapılan bu çalışmalar, bizzat Stavropol Türkmenleri tarafından yapılması bakımından da çok önemlidir. Ayrıca bu çeşit çalışmaların aydınların düşünce yapısı; kültür, tarih ve dil anlayışı gibi hususları anlamamız açısından değerli yazılar olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu yayınlardan sonra Stavropol Türkmenlerinin, Türkmen yazarların ilgisini çekmeye başladığını görmek mümkündür. Bu tip çalışmaların, Türkmenistan'ın bugün bulunduğu topraklar dışında kalan Stavropol Türkmenleri hakkında yapılan bilimsel araştırmalardan olmanın yanı sıra millî bir bilinç yaratmak arzusunu da güttüğü söylenebilir. Bu çeşit gayret ve çalışmaların bu konuda başarılı olduğu da söylenebilir. Nitekim Sovyet Türkmenistanı döneminde Stavropol Türkmenleri üzerine yapılan farklı

konulardaki araştırmaların bu hususa verdiği katkılar, bunun bariz örneklerindendir.

Kaynakça

Akmuhammed, H. (1926). “Tacikistan Cumhuriyetindeki Türkmenler”. Türkmenistan Gazetesi.

Aşirov, T. (2017). “Divani Mahdumkulu Adlı Eser Üzerine”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 6 (1), 535-538.

Aşirov, T. (2019). “XX. Yüzyılın Başında Türkmenistan’da Tarih Düşüncesi: K. Böriyev Örneği”. Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi. 3 (1), 171-188.

Bartold, V.V. (1963). Ocherki İstorii Turkmenskogo Naroda. Soch., t. II, ç. 1, Moskva: Izdatelstvo Vostochnoy Literaturı. s. 547-626.

Brusina N.İ. (2008). Stavropolskiye Turkmeni. Etnokulturnoye razvitiye, sotsialniye obıçai, protsessı adaptatsii i integratsii. Moskva: İEA RAN.

Cumanıyazov. (1926). “İstavropol Türkmenlerinde Tatar Dili”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Kürenov, S. (1962). Stavropol Türkmenleri hem de Olarıñ Medeni Baylığı. Aşkabat.

Kürenov, S. (1995). Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri. Aktaran: Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken.

Lomakin, A. (1897). Obıçhoye Pravo Turkmen (Adat). Aşkabat.

Materialı po istorii obrazovaniya i prosvetşeniya narodov Volgo-Ural’ya v rukopisnih fondakh N.I.II’minskogo. (2015). Sbornik dokumentov i materialov. (ed. R.R. İskhakov, KH.Z.Bagautdinova). Kazan: Yaz.

Nazarov, T. (1926a). “İstavropol Türkmenleri”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Nazarov, T. (1926b). “Öz Halkımızı Görüp Şadlandık”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Tumaylov, M. (1925a). Turkmeni Severo- Kafkazskogo Kraya. Kratkiy istoriko etnografičeskiy očerk. Poltaratsk (Aşkabat).

Tumaylov, M. (1925b). “İstavropol Türkmenleri”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Tumaylov, M. (1925c). “İstavropol Türkmenleri: İnkılaba Çenli Magarîf İşleri”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Tumaylov, M. (1926a). “İstavropol Türkmenleriň Hocalık Yagdayları (Geçen Tarihî Materiallardan)”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Tumaylov, M. (1926b). “İstavropol Türkmenleriniň Hocalık Yagdayları (Hocalıkları Ayaga Kaldırmak Ugrunda Şuralar Hükümeti Nâhil Çâreler Göriyâr)”. Türkmenistan Gazetesi. Aşkabat.

Yomudskiy, K. H. (1922). Mestniy Sud v Zakaspiyskoy Oblasti (Narodniy Sud). İstoriko-Kritičeskiy Oçerk, Taşkent.